

Sätra Brunn, minnesstenar & målningar

Text på minnesstenen:

TILL
HÅGKOMST
AV
BISKOP
ANDERS
KALSENIUS
DE
SJUKES
VÄLGÖRARE

I slingan:

STENEN • RESTES • VID • SÄTRA •
BRUNNS • 200 • ÅRS • FEST •
MIDSOMMAREN • 1900 • DÅ • S • E •
HENSCHEN • VAR • INTENDENT • OCH • E
• L • HENSCHEN • KAMRER • • FHDEL •

Vet någon vad sista bokstavscombinationen
FHDEL betyder? FH skulle kunna stå för
Folke Henschen, men DEL?

- Konstnär** Formgiven av Folke Henschen (1881-1977),
huggen av Carl Gustaf Eriksson, Sala
- Titel** Minnessten tillägnad biskop Anders Kalsenius
- År** Invigd midsommardagen 1900
- Teknik** Huggen sten
- Placering** Sätra Brunn

Wikipedia 2020-01-26:

Andreas (Anders) Kalsenius, född 1 november 1688 i Söderbärkes prästgård i Dalarna, död 24 december 1750 i Västerås, var en svensk biskop av Västerås stift, överhovpredikant, pastor primarius, donator och teolog.

Andreas Kalsenius föräldrar var prosten och kyrkoherden Olof Kalsenius och Anna Rudbeck, dotter till biskopen Nils Rudbeckius. Vid nio års ålder sändes Kalsenius till universitetet i Uppsala, där han till en början idkade sina studier under ledning av ett par äldre kamrater, båda blivande biskopar, nämligen halvbrodern Nils Barchius och Andreas Olavi Rhyzelius.

Promoverad till filosofie magister 1713 och prästvigd 1716, kallades han sistnämnda år till huspredikant hos riksrådet greve Gustaf Cronhjelm och befordrades till pastor vid Dalregementet samt bevistade såsom sådan kampanjen i Norge 1718. Från nämnda kår sökte och erhöll han 1720 transport såsom andre pastor vid livdrabanterna och utnämndes 1722 till extra ordinarie hovpredikant. Den personliga beröring som han genom det sistnämnda kallet kom med kung Fredrik I, påskyndade hans befordringar. 1725 förordnades han till preses i hovkonsistorium och blev 1728 efter halvbrodern Barchius kungens överhovpredikant, 1730 pastor primarius vid Storkyrkan i Stockholm efter Erik Alstrin och ordförande i stadskonsistorium samt 1733 biskop i Västerås.

Redan tre år förut hade han nämnts till teologie doktor av universitetet i Greifswald. Hans avundsmän påstod att det inte var Kalsenius utmärkthet som präst utan helt andra meriter som framkallade denna hastiga lycka, nämligen hans egenskap av säker skytt och glad deltagare i kungens jaktpartier och ännu mer hans eftergivenhet för kungens passion beträffande Hedvig Taube. Av andra framställes han dock som både en samvetsgrann och aktningvärd man. Hans lärdom och nit som stiftsstyresman har inte ens hans ovänner sökt förneka.

Mot Uppsala universitet visade han en stor frikostighet, då han där inrättade den teologiska profession för "teologiska prenotationer och theologia polemica", som ännu bär hans namn, den kalsenianska professuren. För detta ändamål skänkte han till akademiens disposition Sätra brunn i Västmanland och 20 000 daler k:mt, det senare dock med förbehåll av underhåll åt några fattiga. Västerås gymnasium förärades hans vackra och dyrbara myntsamling. Vid riksdagarna tillhörde han Hattpartiet. Gift med Elisabeth Le Moine.

Carl Gustaf Eriksson (1866-1905) var murare och byggnadsingenjör och farfar till läraren Birgitta Ward. Fotot är från hans fotoalbum. Minnessten i Sätra Brunn är huggen av Carl Gustaf Eriksson. I höger nederkant kan man se hans initialer CGE. Mera om muraren/stenhuggaren Carl Gustaf Eriksson, Sala, finns på www.salakonst.se/konstnarer

Stenen utanför Societetshuset restes till minne av Pehrsparkens anläggande 1799-1800 och är äldst av minnesstenarna. Text:

ÅREN

1799 OCH 1800

DÅ PAFZELIUS VAR

BRUNNSINTENDENT

GIORDES

ANLÄGGNINGARNE

HÄROMKRING

MÅTTE DE TRIFVAS

VÅRDAS OCH UTVIDGAS

Minnessten för Uno von Troil på Sätra Brunn med texten
"Till denna park gränsar den boning der ärkebiskopen Uno von Troil upphörde att skåda dagen.
Wandringsman låt ej minnet af hans förgängelse störa ditt sinnes fred,
ty hans sista stund war lugn och hans sista blickar woro hoppets"

Stenen restes 1804 av Överste Per Reinhold Tersmeden (1751-1842), Ramnäs bruk.

Wikipedia 2020-01-26:

Uno von Troil föddes som Uno Troilius och var tredje barnet till dåvarande hovpredikanten Samuel Troilius, senare biskop i Västerås stift och sist ärkebiskop, och faderns första hustru, brukspatrondottern från Vikmanshyttan Anna Elisabeth Angerstein. Han fick fyra helsyskon innan modern avled 1750. Fadern gifte om sig året därpå med den adliga Brita Silfverstolpe, och Uno fick ytterligare sex syskon i det äktenskapet. Han och hans syskon adlades den 9 november 1756 för faderns förtjänster med namnet von Troil, men Uno och hans bröder introducerades först år 1776.

Uno von Troil blev student vid Uppsala universitet 1757, filosofie magister primus 1770, prästvigdes i Västerås 1773 och blev regementspastor samma år. von Troil blev ordinarie hovpredikant 1775, överhovpredikant 1777, pastor primarius 1778, biskop i Linköping 1780 och slutligen ärkebiskop 1786. Han utnämndes till teologie doktor 1779.

Under sin studietid i Uppsala synes von Troil ha tagit starkast intryck av Johan Ihre, som han disputerade för 1769. von Troil hade emellertid, dessutom i närvaro av hela hovet, redan 1767 disputerat på ämnet: "om människorne kunnat vara lycklige utan konster och vetenskaper" för professor Carl Fredrik Georgii i historia. Där framlade han så starka uttryck för liberala tankesätt, att drottningen retade upp sig, men han ansågs redan då vara en av sin generations kunnigaste och lärdaste män.

Omedelbart efter sin examen 1770 företog han en vidsträckt utländsk resa, under vilken han besökte en stor mängd högskolor och stiftade bekantskap med dåtidens lärda män. Särskilt dröjde han i Göttingen, där han studerade under Michaelis, Köhler, Walch och Hamberger. Från Tyskland fortsatte han till Frankrike, där han trädde i förbindelse med upplysningstidens främsta män, Rousseau, Denis Diderot och Jean d'Alembert.

Under sin vistelse i London beslöt han att i sällskap med sir Joseph Banks och sin berömde landsman Solander att företa en resa till Island. Denna skildrade han sedan mästerligt i *Bref rörande en resa till Island* (1777, också utgiven i tyska, engelska och franska upplagor). Den utförliga journal som von Troil förde under sin utrikes resa förvaras i Uppsala universitetsbibliotek.

Vid hemkomsten valde han den prästerliga banan, och gjorde där en sällsynt snabb karriär. Förklaringen till det är att söka i att Gustav III hade en förkärlek för upplysta prelater med starkt intresse för andlig odling och att han gynnade adliga vid befordran inom kyrkan.

Man gör dock von Troil orätt om man anser honom vara en servil lycksökare utan intresse för de kyrkliga uppgifterna. Han hade tagit starka intryck av tidsandan men saknade ingalunda personlig religion. Dock var hans intressen ursprungligen mera lärda och allmänt humanistiska.

På grund av sin ämbetsställning deltog Troil i det politiska livet som en man i främsta ledet. Han började som varm anhängare till Gustav III, och kungen hade i honom en skicklig förespråkare vid 1786 års riksdag, då han i ärkebiskop Mennanders frånvaro fungerade som prästeståndets talman, en omständighet som utan tvivel bidrog till hans utnämning till ärkebiskop samma år. Han var 1781 preses i Samfundet Pro Fide et Christianismo. Den 20 mars 1786 blev Troil hedersledamot av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Royalist var han 1789, men som adelsman delade han dock de adliga farhågorna och sympatierna och ägde ej heller sitt stånd fulla förtroende. Förgäves sökte kungen övertala honom att stödja genomförandet av den så kallade *Förenings- och säkerhetsakten*. Han begärde dock, och fick kungens tillstånd, att vid det avgörande ögonblicket anmäla sig sjuk, och J.A. Lindholm trädde i hans ställe. Så skedde också vid aktens undertecknande. Efteråt gjorde han fåfänga försök att återfå den forna kungliga gunsten. Han var emellertid närvarande vid Gustav III:s dödsbädd och höll sedermera likpredikan över honom. I egenskap av ärkebiskop vigde han och krönte Gustav IV Adolf och Fredrika av Baden, samt döpte deras tre första barn, kronprins Gustav, prinsessan Sofia och storfursten av Finland, Karl Gustav.

Uno von Troil ligger begravd på Uppsala gamla kyrkogård.

I brunnskyrkan och brunnshuset finns flera intressanta målningar som du kan se när lokalerna är öppna:

Ecce Homo

Korsfästelsen

en altartavla som sannolikt vare uppsatt i den gamla 1700-talskyrkan.

Biskop Anders Kalsenius
som donerade Sätra Brunn till Uppsala universitet.

Den märkliga treenighetstavlan som skiftar motiv beroende på hur den betraktas.

Trefaldighetsmålningen visar olika motiv beroende från vilken vinkel man tittar på den - Fadern, Sonen och den heliga Anden.

FOTO: BUKOWSKIS

Trefaldighetsmålningen bakifrån.

Sätra Brunn kan sälja klenod: "En stor sorg"

SALA Sätra Brunn är till salu och anbudstiden går snart ut. Men innan det blir en affär kan ett föremål som under flera århundraden varit placerad på Brunnen komma att säljas hos Bukowskis. Anledningen är likviditetsproblem.

SA berättade den 6 april att Sätra Brunn är till salu. En knapp månad senare kunde SA avslöja att personalen på Brunnen sagts upp till följd av coronakrisen.

Nu, innan anbudstiden för Sätra Brunn har gått ut, har Brunnen alltså lagt ut ett flera hundra år gammalt föremål till försäljning på Bukowskis. Det är Sätra Brunns Trefaldighetsmålning som är till salu.

Trefaldighetsmålningen har varit placerad i brunns-

huset och skänktes till Sätra brunn under 1700-talet.

- Tavlan har haft bra förutsättningar, tack vare att den hängt i ett uppvärmt rum, och är i väldigt god kondition, säger Bukowskis Johan Jinnerot, specialist äldre måleri.

Tavlan är målad på stående lameller, sedd från vänster visar den ansiktet av en gammal man, från höger en yngre man och rakt framifrån en duva med utbredda vingar - alltså Fadern, Sonen och den heliga Anden.

Det är inte fastställt när tavlan målades, inte heller vem som har målat den.

- Den har ingen signatur. Materialet är svensk pannå och det kan tala för att det är en svensk konstnär som har målat den, säger Johan Jinnerot.

Tavlor från 1700-talet är inte ovanliga enligt Johan Jinnerot.

- Det finns många från 1700-talet men det är ändå en speciell målning med den här bakgrunden. Men det är kul med lamellmålning. Det är ytterst ovanligt att man målat så här, jag har sett några tidigare men då har det varit vanliga porträtt.

Utropspriset är 200 000-250 000 kronor.

Hur kommer det sig att ni har lagt ut Trefaldighetsmålningen till försäljning?

- Vi känner en stor sorg att behöva lägga ut den men vi måste vrida och vända på allt för att överleva, säger Annette Stavenow Eriksson, styrelseordförande i Sätra Brunn.

Verksamheten på Sätra Brunn hålls sedan den 11

maj stängd och kommer så att vara under sommaren.

- Vi siktar på att öppna i höst men just nu vet vi ingenting, säger Annette Stavenow Eriksson.

Nu har företaget likviditetsproblem och det är alltså därför Trefaldighetsmålningen kan komma att säljas.

Visningstiden för målningen pågår till den 2 juni och dagen efter är det en auktion.

- Vi värnar om Sätra Brunn och det här är en guldklimp. Vi får se hur det går men vi hoppas att kunna lösa det utan att sälja den, vi har andra lösningar som vi jobbar parallellt med, säger Annette Stavenow Eriksson.

Finns det andra föremål som ni kan tänka er att

sälja för att förbättra likviditeten?

- Vi har inte pratat om andra specifika föremål.

Anbudstiden när det gäller försäljningen av Sätra Brunn går ut på söndag. Det går därför ännu inte att säga något om den.

Annette Stavenow Eriksson konstaterar dock att det är en tuff tid att sälja Brunnen just nu.

- Vi tror på internationella intressenter och The New York Times hade häromdagen ett reportage om att Sätra Brunn ligger ute till försäljning. Ett problem är dock att det inte går att resa mellan länder nu, säger Annette Stavenow Eriksson.

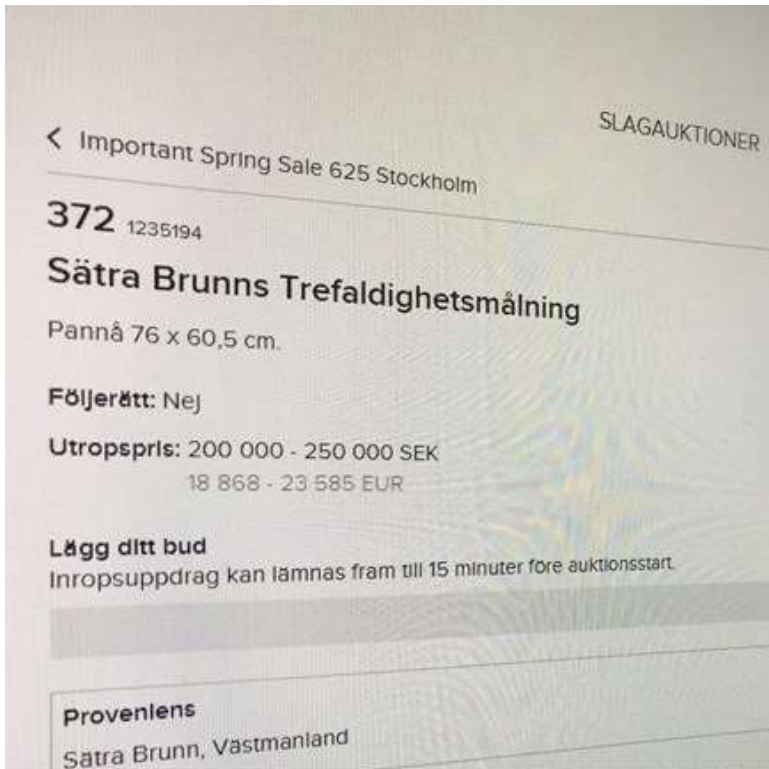

Text
Mikael Stenkvist
0324 54 51
mikael.stenkvist@bukowskis.com

Glädjande budskap på Bukowskis hemsida 2 juni 2020:

The screenshot shows a web browser window with the URL <https://www.bukowskis.com/nr/auktioner/625/372-satra-brunns-trefaldighetsmalning>. The page features the Bukowskis logo, a navigation menu with 'SLAGAUKTIONER', 'ONLINEAUKTIONER', 'KOPA I SÄLJA', 'SHOP', and 'NYHETER', and a message: 'Katalognumret har tyvärr utgått'. The page also includes a 'Hem Kontakt' link and a 'Logga in Skapa konto' button.

P4 Västmanland 1 juni 2020:

Janne Forsmark, delägare och styrelsemedlem i Sätra brunn. Foto: Terje Lund/Sveriges Radio, Privat

SÄTRA BRUNN

Kulturarv inte längre ute på auktion

Publicerat måndag 1 juni kl 17.08

- Den så kallade Trefaldighetsmålningen hade hängt i flera hundra år på Sätra Brunn, tills man lade ut den på auktion.
- Nu backar Sätra Brunns styrelse – under ett möte på måndagen bestämde man sig för att istället sälja tavlan till Västmanlands kulturmiljöförening.
- "Nu har vi gjort vårt bidrag till att rädda en 300-årig konstskatt", säger Janne Forsmark, delägare och styrelsemedlem i Sätra Brunn.

Klenod får stanna kvar - köptes för 325 000

SALA Trefaldighetsmålningen är visserligen såld - men får stanna kvar på Sätra brunn. - Det är där den hör hemma, säger Sätra brunns ordförande Annette Stavenow Eriksson.

Under söndagen kunde SA berätta att en försäljning av klenoden var aktuell, på grund av Sätra brunns likviditetsproblem. Redan under måndagen kom beskedet; målningen har köpts - och får stanna kvar.

Det är Västmanlands kulturmiljöförening, med hjälp av Kila församling och Sätra brunns vänförening, som köpt målningen för 325 000 kronor.

- Det är fantastiskt. Vi är så glada, jag bara ryser av glädje. Det här är det vi ville. Vi är oändligt tacksamma. Det är precis som det ska vara, det är där den hör hemma, säger Annette Stavenow Eriksson.

Trefaldighetsmålningen.

FOTO: SUCKWIESKI

**Jag bara ryser
av glädje.**

Anette Stavenow Eriksson

Hon uttrycker en stor tacksamhet till de inblandade föreningarna och beskriver stödet som "våldigt rörande". Pengarna innebär också att verksamheten kan få lite andrum.

- Det kommer att ge oss mer respit i coronatider och

ge oss möjlighet att jobba framåt på ett bättre sätt. Det är en svår tid för alla i vår bransch, inklusive oss själva, så vi får lite mer marginal att uppta verksamheten igen som vi hoppas kunna göra till hösten, säger hon.

Lars Gren, sekreterare på

Västmanlands kulturmiljöförening, är också glad över att målningen får vara kvar.

- Det har varit en ynnest att få vara med och hjälpa till. Det säger jag inte bara som västmanlänning, utan också som Salagrabb. Då känns det extra värdefullt

att få vara med, säger han. - Kulturmiljöföreningen och dess stiftelse har kommit till just för sådana här ändamål, att rädda värdefulla föremål, samlingar och miljöer i länet. Det ligger i vårt intresse att hjälpa till och göra sådana här räddningsaktioner.

Han berättar vidare att det nu endast återstår formalia innan köpet är helt genomfört, men att köpet innebär en garanti att tavlan får hänga kvar.

- Den är ovärderlig för Sätra brunn och för de som är engagerade i brunnen. Sådana här saker betyder väldigt mycket. Det handlar inte så mycket om vem som äger det, för den här typen av föremål äger vi tillsammans. Det här är en del av vårt kulturarv som vi ska vara rädda om.

Text
Art Korzenowski
0314 5841
artkorzenowski@salalehanda.com

Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754, sid.439-440:

Sätra Hälsobrunn $\frac{1}{2}$ mil väster ut ifrån Kyrkan och eljest 3 mil ifrån Wästerås, samt $1\frac{1}{4}$ mil ifrån Sala. Denna owärderliga Källa upfant Doctor Samuel Skragge år 1700, såsom då warande Provincial Medicus här Höfdingedömet. Första tilfället, som dertil gafs, war det, at Härads höfdingen Gyllenhök i Norrbo Härad hade för bemälta Doctor Skragge anfördt, huru han med watnet här utur källan botadt sin arm, som war blefwen helt lam och dermed aldeles hjelpt henne til

rätta. hwarföre ofta berörde Doctor sedermera anställdte prof på hennes watn, och befandt det samma wara af en öfvermåttan stor kraft och werkan. Derpå blef denna brunn straxt det påföljande året 1701 af många Brunns-gäster försökt, hwilke för många och sällsamma och swåra sjukdomar af detta watnet fådt en önskelig bot(n). Sedermera blef orten bygd med nödiga hus för Brunns-gäster och mycket påkostad af Baron Johan Flemming. Framledne Biskopen, H. Doctor And. Kalsenius blef ägare af honom och bygde wackert up denna orten med många hus, hwarefter han gaf honom bort i Testamente år 1748 för sin död åt Kongl. Academien i Upsala, som nu är ägare af honom. Sjelfwa Brunns-källan, öfwer hwilken Brunns-huset är bygd, kallas Helga Trefaldighets Källan, hwilken har trenne sourcer, ungefär $1\frac{1}{2}$ aln ifrån hwarandra särskildte; hwarföre hon ock fådt detta namnet: Utom Brunns-huset, neder i ängen, 400 steg wid pass der ifrån är en annan Källa af nästan lika art, som sjelfwa Brunns-källan och äfwen så ännu en annan längre bort wid det så kallada Brude-bärget: bägge hafwa samma kraft, som den första: Eljest ligger hon just i skilnaden emellan Kila och Fläckebo socknar.

Ur *Kyrkorna i Västmanlands län*, utgiven av Västmanlands Nyheter 1982:

SÄTRABRUNN BRUNNSKYRKA

Rymmer 1.000 personer men saknar elbelysning

Det är som att komma till en medeltida köping: låga trähus efter slingrande små bygator, utmärkta med smala skyltar med vacker piktur i skrivstil. Här promenerar människor med eller utan hjälpmedel i form av kryckor och käppar — andra åter, tar sig fram med rullstol.

De många "ljugarbänkarna" är välbesatta, och hoppet om återvunnen hälsa tycks vara påfallande — antingen detta hopp är religiöst eller profant förankrat.

Bland de hundra byggnaderna, som här finns, har icke mindre än tre kyrkor blivit uppförda. Den första vet man mycket litet om; den andra är en timmerbyggnad, i vilket kontoret nu är inrett, och sedan 1867 finns den nuvarande, stora kyrkan, som rymmer 1000 personer.

En säregen kyrka

Redan 1863 lades grunden till kyrkan, som av biskop C O Björling invigdes 1867. Efter en kort promenad från centrum, där kontor och brunnshus står, kommer man ner till en lövskogsomsasad äng. Där står kyrkan. Den är byggd på ett grekiskt kors (alla korsarmarna lika långa); och är murad, har tunnvalv av trä, som i korsmitten bildar kryssvalv. Sydväst om kyrkan står en klockstapel, uppförd 1952. Den har en klocka, gjuten av Bergholtz klockgjuteri, Stockholm. Den väger 150 kg och är skänkt av förre intendenten Holmberg

med maka, SättraBrunn. De gamla klockorna från 1700-talet hänger i det s k klockhuset.

Kyrkan saknar elbelysning och dopfont

Det stora kyrkorummet, som i många avseenden är "annorlunda" ger intryck av andakt, lugn och ro. De höga fönstren och de dynförsedda bänkarna bidrar till stämningen. Som ljusredskap

Kyrkans präst Hans von Bergmann vid en gammal kollektbössa.

finns enkla, svarvade träkronor, vilka bär endast levande ljus i såväl kor som övriga korsarmar. Det är den enda belysningen, och den smälter väl in med övrig inredning, som går i enkelhetens tecken utan att vara banal eller trist.

Altaret är från 1800-talet och av trä. Det har inget antependium men ett vackert altarbrunn, på vilket står broderat: "Du o Gud är livets källa." Ovanför altaret hänger ett stort kors av furu med snidad törnekrona.

Även predikstolen är från 1800-talet, och på dess ryggstycke finns en relief i

stuck föreställande Korsfästelsen. En oljemålning med samma motiv från 1700-talet finns på sydväggen i västra korarmen, och mitt emot på nordväggen hänger en oljemålning från samma tid; den framställer en bild av Kristus. Dessutom finns ett tiotal kopparstick i ramar — alla med kristna motiv.

Eftersom kyrkobesökarna uteslutande är vuxna människor, finns här ingen dopfont. Vid eventuella dop får man gå till Kila kyrka, som är närmast och till vilken Sätrabrunn i pastorathänseende hör.

Kyrkan invigdes 1867. T v klockstapeln från 1952.

Kyrkan i Sätrabrunn har egen präst, och de andliga aktiviteterna är många. Gudstjänster hålles tisdagar, fredagar, lördagar, högmässa söndagar, nattvardsgudstjänst på onsdagar, och på torsdagskvällar hålles en frågestund, till vilken 50—60 personer kommer varje gång. Det finns alltså ett stort religiöst behov bland de 400 patienterna, av vilka 300 bor på brunnsorten.

Sätrabrunn har varit brunnsort sedan 1701 sedan doktor Skragge året före utbyggt två källor — Trefaldighetskällan och Segerkällan. Efter undersökning av läkaren Urban Hjärne visade sig källorna vara järnhaltiga och hälsobringande.

Brunnsorten ligger i en småkuperad, idyllisk terräng ca 1 ½ mil sydväst om Sala och ägs av Uppsala universitet. De olika landstingen bidrar med stora summor för patienternas vård och uppehälle.

Av kyrkans textilier är allt nytt. Man har det nödvändigaste såsom ett par mässhakar, en gul och en grön tillverkad på Libraria i Stockholm 1950, samt

ett par stolor, en grön och en vit. Kyrksilvret däremot är från 1700-talet. Här kan nämnas en vinkanna samt en större och en mindre kalk; dessutom en tennkalk från samma tid, men vad som i dag användes, är en silverkalk från 1950.

Det är förvånansvärt lite saker, som tillvaratagits från den gamla kyrkan. Förutom kyrksilvret, målningarna och de två klockorna finns i kyrkan en kollektböss från 1700-talet.

Ovanför västra korsarmen ligger orgelläktaren, och här finns en pedalorgel med två manualer, den är byggd av Valenströms orgelbyggeri 1867.

Brunnsorten är öppen för patienterna under maj—september. Därefter tjänstgör den som kursort för skilda sammanslutningar. Passa därför på, att under sommardagarna besöka någon av de sjuka, och gör då gärna ett besök i den "annorlunda" kyrkan, där prästen Hans von Bergmann dagligen står till tjänst.

Bonzo Berggren

Altaret med det enkla träkorset i fonden.

